

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ

LANGUAGE POLICY OF UKRAINE AS A MEANS OF COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION AND PROPAGANDA

Коваленко Б.О.,

orcid.org/0000-0002-3764-856X

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови, директор

*Навчально-наукового інституту української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

Чересюк С.В.,

orcid.org/0009-0006-0638-7279

викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін

Одеської Військової академії

Телелим І.В.,

orcid.org/0000-0002-6968-6616

кандидат політичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю зміцнення інформаційної безпеки України в умовах гібридної війни, коли мова виступає не лише засобом комунікації, а й інструментом впливу на суспільну свідомість. Російська Федерація систематично використовує мовний чинник для поширення дезінформації, маніпулювання історичними наративами та підриву української ідентичності. У цьому контексті державна мовна політика України відіграє ключову роль у протидії ворожим інформаційним атакам. Мовна політика України спрямована на зміцнення позицій української мови як державної, що включає правове регулювання її статусу, підтримку освітніх та культурних ініціатив, а також обмеження впливу російського інформаційного простору. Законодавчі акти, зокрема Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», створюють правові механізми для захисту мовного середовища від агресивної експансії російської пропаганди. Важливою складовою мовної політики є інформаційна безпека, яка реалізується через контроль над медіаконтентом, популяризацію українськомовного інформаційного простору та підтримку незалежних ЗМІ. Заборона російських пропагандистських ресурсів, розширення україномовного контенту на телебаченні, в соціальних мережах та освітніх платформах сприяють зменшенню впливу дезінформаційних кампаній. Значну роль у протидії російській пропаганді відіграє освіта, зокрема гуманітарна політика, спрямована на посилення українознавчого компонента в навчальних програмах. Вивчення української мови та літератури, історії України та медіаграмотності сприяє формуванню критичного мислення й ідентифікації фейкових наративів, що поширюються через російські інформаційні канали. Отже, мовна політика України є важливим інструментом протидії російській дезінформації та пропаганді, оскільки сприяє зміцненню національної ідентичності, інформаційної безпеки та стійкості суспільства до зовнішніх маніпуляцій. Подальше вдосконалення мовної політики, її адаптація до сучасних викликів інформаційної війни потребує комплексного підходу, що включає законодавче забезпечення, освітні ініціативи та активну комунікаційну стратегію.

Ключові слова: мовна політика, інформаційна безпека, українська мова, дезінформація, пропаганда, російська агресія, національна ідентичність.

The relevance of the study is due to the need to strengthen Ukraine's information security in the conditions of hybrid war, when language is not only a means of communication, but also a tool for influencing public consciousness. The Russian Federation systematically uses the language factor to spread disinformation, manipulate historical narratives, and undermine Ukrainian identity. In this context, the state language policy of Ukraine plays a key role in countering hostile information attacks. The language policy of Ukraine is aimed at strengthening the position of the Ukrainian language as the state language, which includes legal regulation of its status, support for educational and cultural initiatives, and limiting the influence of the Russian information space. Legislative acts, in particular the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language", create legal mechanisms to protect the language environment from the aggressive expansion of Russian propaganda. An important component of language policy is information security, which is implemented through control over media content, popularization of the Ukrainian-language information space, and support for independent media. The ban on Russian propaganda resources, the expansion of Ukrainian-language content on television, social networks and educational platforms contribute to reducing the impact of disinformation campaigns. Education plays a significant role in countering Russian propaganda, in particular humanitarian policy aimed at strengthening the Ukrainian studies component in educational programs. The study of the Ukrainian language and literature, the history of Ukraine and media literacy contributes to the formation of critical thinking and the identification of fake narratives spread through Russian information channels. Therefore, the language policy of Ukraine is an important tool for counter-

ing Russian disinformation and propaganda, as it contributes to strengthening national identity, information security and the resilience of society to external manipulation. Further improvement of language policy, its adaptation to the modern challenges of information warfare requires a comprehensive approach, including legislative support, educational initiatives and an active communication strategy.

Key words: language policy, information security, Ukrainian language, disinformation, propaganda, Russian aggression, national identity.

Постановка проблеми. Сучасна інформаційна війна, що ведеться Російською Федерацією проти України, включає потужні дезінформаційні та пропагандистські кампанії, спрямовані на маніпулювання суспільною думкою, підрив державної цілісності та формування прокремлівських наративів.

Одним із ключових механізмів цього впливу є мовний чинник, що використовується для просування ідей «спільного культурного простору», заперечення української національної ідентичності та виправдання збройної агресії. Українська мовна політика є стратегічним засобом протидії цим загрозам, оскільки спрямована на зміцнення позицій української мови у всіх сферах суспільного життя, зменшення залежності від російськомовного інформаційного простору та підвищення рівня мовної свідомості громадян. Водночас реалізація такої політики стикається з низкою викликів, серед яких – протидія інформаційним атакам, вплив історично сформованої двомовності та необхідність ефективної популяризації українськомовного контенту.

Попри наявність законодавчих механізмів, таких як Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», потребує подальшого аналізу ефективність їх реалізації у контексті боротьби з російською пропагандою. Зокрема, важливо оцінити, наскільки запроваджені заходи здатні зменшити вплив російських дезінформаційних наративів та сприяти консолідації суспільства навколо української мовно-культурної ідентичності. Таким чином, постає необхідність комплексного дослідження мовної політики України як засобу інформаційної безпеки, визначення її сильних і слабких сторін, а також розробки стратегій удосконалення для ефективної протидії російській дезінформації та пропаганді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної політики України в контексті інформаційної безпеки та протидії російській дезінформації є предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. У своїх роботах дослідники розглядають мовну політику як інструмент державотворення та інформаційного суверенітету, а також аналізують механізми впливу російської пропаганди через мовний чинник.

Значний внесок у вивчення мовної політики України зробили такі дослідники, як В. Кулініч, Л. Масенко, О. Солнцев, які акцентують увагу на необхідності зміцнення статусу української мови як державної в умовах інформаційної агресії. Зокрема, Масенко у своїх працях розкриває питання мовної ідентичності та маніпулятивних стратегій російської пропаганди, спрямованих на підрив української державності.

Окремий напрямок досліджень присвячено законодавчому аспекту мовної політики. Роботи Ю. Шевчука та І. Ющука висвітлюють вплив Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на інформаційну сферу, його роль у формуванні україномовного медіапростору та протидії російським дезінформаційним кампаніям.

Аспекти боротьби з російською пропагандою через освітню та гуманітарну політику розглядають Т. Ярошенко та О. Городецький. Вони підкреслюють значення розвитку медіаграмотності, популяризації українознавчих дисциплін та розширення україномовного контенту в освітньому середовищі.

Попри значний масив досліджень, залишаються відкритими питання ефективності реалізації мовної політики в умовах гібридної війни, її адаптації до нових викликів інформаційного протистояння та вироблення довгострокових стратегій зміцнення українського мовно-культурного простору. Це зумовлює необхідність подальшого наукового аналізу й розробки практичних рекомендацій щодо підвищення стійкості України до інформаційних загроз.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз мовної політики України як інструменту протидії російській дезінформації та пропаганді, а також визначення її ефективності в контексті інформаційної безпеки. У ході дослідження передбачається розглянути теоретичні засади мовної політики як засобу зміцнення національної ідентичності та протидії зовнішнім інформаційним впливам. Важливим завданням є оцінка впливу мовного чинника на поширення російської дезінформації та визначення основних механізмів маніпуляції мовною свідомістю громадян. Окрему увагу буде приділено аналізу нормативно-правової бази України щодо функціонування

української мови як державної та її ролі в інформаційній безпеці. Важливо оцінити ефективність державних заходів із популяризації української мови в медіа, освіті та культурному просторі з огляду на зменшення впливу російських інформаційних наративів. На основі отриманих результатів будуть розроблені пропозиції щодо вдосконалення мовної політики України з урахуванням сучасних викликів інформаційної війни та світового досвіду боротьби з пропагандою. Виконання поставлених завдань дозволить оцінити поточний стан мовної політики України та сформулювати рекомендації для підвищення її ефективності в умовах інформаційного протистояння.

Виклад основного матеріалу. Мовна політика є важливим елементом державотворення, оскільки визначає правові, соціальні та культурні засади функціонування мови в суспільстві. У контексті глобалізаційних процесів та гібридних воєн вона стає також ключовим інструментом інформаційної безпеки, що забезпечує захист національного інформаційного простору від зовнішнього впливу. В історичній перспективі мовна політика завжди відігравала значну роль у формуванні державності, адже мова є не лише засобом комунікації, а й основою ідентичності нації [2, с. 91].

В Україні мовна політика набула особливої ваги після здобуття незалежності, оскільки століттями українська мова перебувала під тиском русифікації, що призвело до значного поширення двомовності та втрати мовної самобутності частиною населення. Це створило передумови для використання мовного питання у політичних і пропагандистських цілях, зокрема з боку Російської Федерації, яка використовує мовний чинник для маніпуляції громадською думкою та легітимізації агресивних дій [1, с. 6].

Російська пропаганда активно експлуатує мовну тематику, поширюючи наративи про «утилітизм російськомовного населення», «штучність української мови» та «необхідність захисту російськомовних громадян». Ці твердження є частиною ширшої дезінформаційної кампанії, що спрямована на виправдання політичного та військового втручання у внутрішні справи України. Саме тому мовна політика України має не лише культурне, а й стратегічне значення, адже її ефективність безпосередньо впливає на стійкість держави до гібридних загроз.

Законодавче закріплення статусу української мови як державної є ключовим механізмом забезпечення її функціонування в усіх сферах суспільного життя. Важливим кроком у цьому напрямку стало ухвалення Закону України «Про забезпе-

чення функціонування української мови як державної» (2019), який визначає обов'язковість використання української мови в освіті, державному управлінні, медіа, сфері обслуговування та інших публічних сферах [3, с. 56].

Цей закон створив механізми захисту мовного середовища від впливу російської інформаційної експансії. Зокрема, він передбачає збільшення частки україномовного контенту на телебаченні та радіо, регулювання мовної політики у сфері освіти та культури, запровадження відповідальності за порушення норм щодо використання державної мови. Разом із іншими заходами, такими як заборона російських пропагандистських медіа, ці ініціативи сприяють зміцненню українського інформаційного простору.

Однак мовна політика стикається з викликами, зокрема, з опором частини суспільства, що сформувалася в умовах домінування російської мови. Незважаючи на законодавчі ініціативи, на практиці спостерігається інерція мовних звичок, що особливо помітно у східних та південних регіонах України. Це свідчить про необхідність не лише нормативного регулювання, а й активної державної політики з популяризації української мови, підтримки якісного україномовного контенту та розвитку мовної освіти [8, с. 100].

Російська Федерація використовує мову як один із головних засобів поширення пропаганди. Через російськомовні інформаційні ресурси, соціальні мережі, фільми, книги та серіали нав'язуються вигідні Кремлю наративи, які викривляють історичні факти, заперечують існування української нації та легітимізують російську агресію.

Одним із напрямків протидії цьому є розвиток україномовного медіапростору. Введення квот на використання української мови в телебаченні та радіомовленні стало важливим кроком для збільшення присутності української мови в інформаційному просторі. Завдяки цьому значно зросла частка україномовного контенту на телебаченні, а українські виконавці отримали більше можливостей для розвитку в музичній індустрії.

Також важливим інструментом є підтримка незалежних медіа, які висвітлюють питання державної мовної політики, боротьби з дезінформацією та популяризують українську культуру. В умовах інформаційної війни надзвичайно важливо формувати критичне мислення громадян, що передбачає не лише доступ до об'єктивної інформації, а й розширення можливостей для україномовного культурного споживання.

Важливу роль у зміцненні мовної політики відіграє освітня сфера. Впровадження обов'язкового вивчення української мови у школах, зменшення

впливу російськомовного контенту в освітніх програмах, підтримка наукових досліджень, що сприяють розвитку українознавства, є невід'ємними елементами інформаційної безпеки. Крім того, медіаграмотність має стати важливим компонентом освіти. Формування у громадян навичок критичного мислення, вміння аналізувати джерела інформації, ідентифікувати фейкові новини сприятиме зменшенню впливу ворожої пропаганди. Такі ініціативи вже реалізуються через державні програми та громадські проєкти, однак вони потребують подальшого розширення та системного впровадження [6, с. 80].

Подальший розвиток мовної політики України повинен враховувати нові виклики інформаційного протистояння. По-перше, необхідно посилити контроль над інформаційним простором, запроваджуючи більш жорсткі механізми боротьби з російською пропагандою в соціальних мережах та цифровому середовищі. По-друге, слід розширювати підтримку україномовного контенту, що включає кіноіндустрію, видавництва, блогерів, наукові та освітні ініціативи. По-третє, варто продовжити політику деокупації мовного простору через подальші заходи з українізації сфери обслуговування, державного управління та реклами. Важливим напрямком є міжнародна підтримка, зокрема популяризація української мови та культури за кордоном, що сприятиме формуванню позитивного іміджу України у світі.

Таким чином, мовна політика є ключовим елементом інформаційної безпеки України, а її ефективна реалізація може значно послабити вплив російської дезінформації та сприяти консолідації суспільства навколо національної ідентичності [5, с. 28].

Висновки. Мовна політика України відіграє ключову роль у зміцненні національної ідентичності та протидії російській дезінформації та пропаганді. Історична політика русифікації, що тривала століттями, спричинила значні виклики для розвитку української мови, а тому її захист і поширення стали важливими завданнями державної мовної політики в умовах інформаційної війни.

Аналіз законодавчої бази свідчить, що ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» стало одним із найважливіших кроків у зміцненні мовної безпеки країни. Впровадження квот на україномовний контент у ЗМІ, розширення україномовної освіти, популяризація української культури значно зменшили вплив російської пропаганди. Однак ще залишається низка викликів, зокрема інерція мовних звичок частини населення, що потребує подальших заходів з українізації інформаційного простору.

Важливим елементом протидії дезінформації є розвиток україномовного медіаполя, підтримка незалежних українських ЗМІ, впровадження медіаграмотності в освітню систему. Крім того, необхідно посилити контроль над інформаційним простором, зокрема регулювання діяльності соціальних мереж щодо поширення ворожої пропаганди.

Подальший розвиток мовної політики має бути спрямований на розширення сфер застосування української мови, підтримку якісного україномовного контенту та міжнародну популяризацію української культури. В умовах триваючого інформаційного протистояння саме мовна політика виступає одним із ключових чинників забезпечення стійкості України перед зовнішніми загрозами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховна Рада України. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. Голос України. 2019. № 90. С. 5–12.
2. Грінченко Т. Мовна політика як чинник національної безпеки України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. 2021. № 3. С. 88–102.
3. Дергачова В. Інформаційна безпека України в контексті гібридної війни. Політичний менеджмент. 2020. № 1. С. 45–59.
4. Коломієць О. Законодавче регулювання мовної політики в Україні: історія та сучасність. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. № 4. С. 23–35.
5. Лазаренко Ю. Протидія російській дезінформації в українському інформаційному просторі. Український інформаційний простір. 2022. № 1. С. 14–29.
6. Лисенко П. Українська мова в медіаполі: виклики та перспективи. Вісник Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2020. № 2. С. 77–91.
7. Рябенко Л. Російська пропаганда та мовний чинник у гібридній війні проти України. Гібридні загрози: аналітичний огляд. 2021. № 6. С. 55–72.
8. Сидоренко І. Мовна політика як інструмент національної консолідації. Український соціологічний журнал. 2018. № 4. С. 98–112.
9. Шевченко А. Інформаційна війна та стратегії захисту мовного простору України. Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві. 2019. № 5. С. 31–47.
10. Юрченко М. Державна мовна політика України в умовах зовнішніх загроз. Політологічний вісник. 2022. № 7. С. 120–135.